

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: «**Використання інноваційних
технологій у навчанні старшокласників
з порушеннями слуху**»

Виконала:

студентка 2 курсу групи SPs1-M18z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньою програмою

Сурдопедагогіка. Спеціальна психологія
Боднарюк Світлана Олександрівна

Керівник:

Дмітрієва О.І., кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри корекційної
педагогіки та інклюзивної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ	8
1.1 Інформаційно-комунікаційні технології як інноваційна технологія навчання старшокласників з порушеннями слуху.....	8
1.1.1 Комп'ютерні технології	17
1.1.2 Мультимедійні технології.....	23
1.2 Інтерактивні технології навчання старшокласників з порушеннями слуху.....	26
1.3 Проектна технологія навчання старшокласників з порушеннями слуху.....	30
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ.....	35
2.1 Методика дослідження використання інноваційних технологій при вивченні зарубіжної літератури зі старшокласниками з порушеннями слуху...	35
2.2 Аналіз результатів застосування інноваційних технологій зі старшокласниками з порушеннями слуху під час вивчення зарубіжної літератури.....	48
2.3 Методичні рекомендації щодо використання інноваційних технологій при вивченні зарубіжної літератури зі старшокласниками з порушеннями слуху.....	65
Висновки до розділу 2.....	78
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність. Модернізація освітньої системи передбачає використання у практиці інноваційних технологій, які спрямовані на підвищення якості навчання, застосування новітніх форм та методів. У законодавчо-нормативних актах України, що стосуються освітнього процесу (Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Концепція Національної програми інформатизації) йде мова про такі провідні орієнтири у розвитку освіти: використання інноваційних технологій, оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу, впровадження у навчально-виховний процес новітніх особистісно-орієнтованих педагогічних технологій та науково-методичних досягнень.

Найчастіше інноваційні технології передбачають застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітньому процесі. Вони забезпечують доступність та відкритість освіти усім верствам населення, незалежно від віку, національності чи фізичного стану здоров'я. Це особливо стає важливим для осіб з особливими освітніми потребами, можливості яких у набутті знань, умінь та навичок з допомогою традиційних засобів навчання є обмеженими.

Разом з тим, у теперішній час ще існує значний розрив між інформаційними технологіями та технологічним інструментарієм, що можна застосувати в освітньому процесі дітей з порушеннями слуху. Основна причина цьому – недостатній розвиток мовлення цієї категорії учнів, первинне порушення у них діяльності слухового аналізатора. Ці фактори значно ускладнюють підбір відповідного методологічного інструментарію у навчанні та, одночасно, стимулюють до пошуку інноваційних методів роботи з учнями, які мають порушення слуху.

Ступінь участі дитини з порушеннями слуху в соціальному житті залежить від багатьох чинників, і в першу чергу, від якості освітніх послуг. Основною метою спеціальної освіти є забезпечення особам з особливостями

психофізичного розвитку можливості для адаптації в соціальному середовищі, підготовки до трудової діяльності, самообслуговування, самозабезпечення і сімейного життя. Цілком зрозуміло, що досягти вказаної мети без застосування сучасних технічних засобів практично неможливо. Адже для частини дітей з глибокими і комплексними порушеннями психофізичного розвитку технічні засоби і комп'ютерні технології, зокрема, є чи не єдиним і унікальним засобом, який здатен забезпечити взаємодію і спілкування з оточуючим світом. Аналіз пошуків і досягнень в галузі вивчення і навчання дітей з порушеннями розвитку дає підстави стверджувати, що роль комп'ютерних технологій в розвитку спеціальної освіти сягає за межі традиційної ролі нового засобу навчання і корекції. Вони здатні зробити суттєвий внесок у розв'язання найгостріших проблем сучасної корекційної педагогіки.

Провідною ідеєю навчання дітей з порушеннями слуху є врахування можливостей та інтересів учня з порушенням слуху, тобто надання допомоги у виробленні індивідуальної освітньої траєкторії, орієнтованої на ефективне поєднання різних форм навчання. Не менш важливим слід вважати й забезпечення культурного розвитку, позитивної соціалізації дитини, розвиток її творчих здібностей та навичок самостійної діяльності. Отже, освітнє середовище має бути спрямоване не стільки на власне освітні цілі, скільки на те, щоб кожен учень успішно адаптувався у соціумі.

Для ефективного процесу навчання перспективним є напрям вивчення специфіки використання інноваційних та, зокрема, інформаційно-комунікаційних технологій та їх поєднання із традиційними методами під час навчання дітей з порушеннями слуху. Використання комп'ютерних технологій дає можливість інтенсифікувати учбовий процес, реалізовувати ідеї розвиваючого навчання дітей з порушенням слуху. Можливості комп'ютерних технологій як інструменту людської діяльності і принципово нового засобу навчання, привело до появи нових методів і організаційних форм навчання.

Пріоритетні напрями корекційної педагогіки включають підвищення мотивації учнів із порушеннями слуху до застосування словесного мовлення

через розвиток життєвих компетенцій, розробку педагогічної технології якісної індивідуалізації спеціальної освіти та впливу навчального середовища, зокрема, створеного із застосуванням інноваційних технологій, на особистісний розвиток. Від учнів старших класів вимагається активізація пізнавальної діяльності, а також відповідний рівень самоорганізованості та цілеспрямованості в набутті знань і навичок.

Вивчення досвіду застосування інформаційно-комунікаційних технологій в закладах загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху (В. М. Господарчук [13], В. В. Засенко [29], Н. Козловська [37], А. А. Колупасєва [29], В. В. Купрас [48], В. В. Лобода [51], К. В. Луцько [54], Л. М. Малиновий [55], В. С. Мороз [60], Л. І. Фомічова [79], В. М. Шевченко [83], М. К. Шеремет [89] та ін.), дають підстави очікувати активізацію навчальної і, зокрема, мовленнєвої діяльності при використанні інноваційних, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій. Разом з тим, на думку В. В. Лободи, малодослідженим є питання організації соціальних Інтернет-мереж для нечуючих та слабочуючих учнів, у тому числі, їх можливої ролі у навчально-виховному процесі, а також використання інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку мотивації до застосування мовлення особами з порушеннями слуху [51]. Це пов'язано з відсутністю адаптованого до потреб осіб із порушеннями слуху програмного забезпечення та навчального контенту для створення соціальних і освітніх мереж за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, а також теоретичних засад формування навчальних Інтернет-середовищ та педагогічних підходів до управління ними.

Тому сьогодні є актуальним розробка інноваційних технологій навчання, які б стали ефективним засобом у системі корекційної роботи з розвитку комунікативних навичок та формування життєвих компетенцій старшокласників із порушеннями слуху в спеціальній школі. Це й зумовило вибір теми нашого дослідження – «Використання інноваційних технологій у навчанні старшокласників з порушеннями слуху».

Об'єкт – процес використання інноваційних технологій навчання учнів з порушеннями слуху в закладі загальної середньої освіти.

Предмет – методи і форми інноваційних технологій навчання старшокласників з порушеннями слуху на уроках зарубіжної літератури.

Мета – розкрити особливості використання інноваційних технологій навчання старшокласників з порушеннями слуху.

Завдання:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної роботи з проблеми використання інноваційних засобів.

2. Розкрити особливості використання інноваційних технологій навчання старшокласників з порушеннями слуху.

3. Провести апробацію інноваційних технологій в освітньому процесі старшокласників з порушеннями слуху на уроках зарубіжної літератури.

4. Запропонувати методичні рекомендації щодо застосування інноваційних технологій зі старшокласниками з порушеннями слуху.

Методи дослідження: *теоретичні:* теоретичний і порівняльний аналіз проблеми на основі вивчення узагальнення теоретичних питань та узагальнення педагогічного досвіду застосування інноваційних технологій у навчанні старшокласників з порушеннями слуху; *емпіричні:* діагностичні (опитування), якісний та кількісний аналіз результатів експерименту.

Теоретична значущість дослідження полягає у ґрунтовому теоретичному аналізі особливостей використання інноваційних технологій у навчанні старшокласників з порушеннями слуху. Матеріали дослідження можуть бути використані при написанні наукових праць з даної проблематики, стати підґрунтям для подальших наукових досліджень у галузі сурдопедагогіки.

Практичне значення роботи: результати емпіричного дослідження особливостей впровадження інноваційних технологій в освітній процес старшокласників з порушеннями слуху та запропоновані методичні рекомендації щодо оптимізації застосування інноваційних технологій зі старшокласниками з порушеннями слуху в закладі загальної середньої освіти

можуть бути використані у практичній професійній діяльності сурдопедагогів та інших фахівців, які працюють з даною категорією осіб з особливими освітніми потребами.

База дослідження: КЗ «Чернівецька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат №2».

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження висвітлено у науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2019 році (24-25 квітня 2019 р., м. Кам'янець-Подільський); XII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (23 квітня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський).

Публікації: Боднарюк С. О. Інноваційні технології навчання старшокласників з порушеннями слуху. *Матеріали Всеукраїнського студентського форуму*. Кам'янець-Подільський, 2020.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел (91 найменування), шести додатків. Основний обсяг роботи складає 81 сторінку.

ВИСНОВКИ

На основі результатів теоретико-емпіричного вивчення використання інноваційних технологій у навчанні старшокласників з порушеннями слуху можна зробити такі висновки:

1. Оптимізація навчання старшокласників з порушеннями слуху є об'єктом наукових досліджень у галузі сурдопедагогіки. Особливості навчання учнів з порушеннями слуху обумовлені специфікою їх слухо-мовленнєвого розвитку. Тому основна увага зосереджується на корекції слухової та мовленнєвої функцій, розвитку пізнавальної сфери в цілому.

2. Інноваційні технології навчання старшокласників з порушеннями слуху передбачають застосування новаторського підходу при викладанні навчальних дисциплін із застосуванням новітніх методів та форм навчання. Вибір кожного методу має ґрунтуватися на особливостях психофізичного розвитку старшокласників з порушеннями слуху, мати корекційне значення.

До інноваційних технологій навчання старшокласників з порушеннями слуху належать інформаційно-комунікаційні технології (комп'ютерні, мультимедійні технології, Інтернет-простір, телебачення, відео), інтерактивні технології (ігрові технології, технології розвитку критичного мислення), проєктна технологія. Важливим є застосування сучасних технічних засобів навчання: інтерактивної дошки, персонального комп'ютера, діaproектора та ін.

Застосування інноваційних технологій навчання сприяє формуванню пізнавального інтересу у старшокласників з порушеннями слуху, підвищує навчальну мотивацію, самостійність, розвиває критичне мислення, творчість.

Використання інноваційних технологій вимагає відповідної методичної підготовки педагога, певного досвіду та обсягу знань. Разом з тим, інноваційні технології оптимізують навчальний процес, зменшують час перевірки знань учнів (наприклад, із застосуванням тестової комп'ютерної обробки), дозволяють проявити педагогу індивідуальний підхід, здібності та креативність.

3. Інноваційні технології навчання широко застосовують на уроках зарубіжної літератури зі старшокласниками з порушеннями слуху.

Оптимальним для цього є застосування інформаційного ресурсу Інтернет-бібліотек, ілюстрацій та відеоматеріалу з теми уроку, електронних посібників та фонохрестоматій. Під час викладання зарубіжної літератури в закладі загальної середньої освіти зі старшокласниками з порушеннями слуху доцільно використовувати метод проблемного навчання, ігрові методи, метод проєктів. Важливою є самостійна робота учнів зі створення презентацій, відеокліпів, відеофільмів, електронного тематичного журналу чи ілюстрацій до творів світової літератури.

4. Експериментальне дослідження застосування інноваційних технологій навчання на уроках зарубіжної літератури зі старшокласниками з порушеннями слуху включало застосування проєктної технології, ігрової та комп'ютерної технології. Учні створювали електронний журнал; презентації, ілюстрації та інсценізації до літературних творів; застосовувались комп'ютерні тестові завдання, інтерактивна дошка; переглядались фрагменти відеофільмів; прослуховувались інтерактивні підручники та фонохрестоматії.

Дослідження показало ефективність використання інноваційних технологій навчання на уроках зарубіжної літератури зі старшокласниками з порушеннями слуху. Результати анкетування показали, що усім старшокласникам подобається застосування інноваційних технологій на уроках зарубіжної літератури. Більшість опитаних учнів бажають самостійно виконувати завдання щодо підготовки інноваційних методів на урок зарубіжної літератури. В експериментальній групі досліджуваних виявлено значно вищі якісні показники навчання за інноваційними технологіями, ніж у контрольній групі, де інноваційні технології не застосовувались.

5. На основі проведеного експериментального дослідження запропоновано методичні рекомендації щодо оптимізації використання інноваційних технологій під час вивчення зарубіжної літератури зі старшокласниками порушеннями слуху. При виборі оптимальних технологій важливо враховувати психофізичні особливості та порушення слуху у старшокласників. Запропоновано рекомендації щодо застосування проєктної,

ігрової та мультимедійної технологій та інформаційно-комунікаційних технологій в цілому. Рекомендовано у навчанні старшокласників з порушеннями слуху також застосовувати відео, Інтернет-ресурси (віртуальні літературні екскурсії, тематичні сайти з зарубіжної літератури, персональний сайт учителя) та ін.

6. У процесі нашого дослідження було розкрито особливості використання інноваційних технологій навчання старшокласників з порушеннями слуху; проведено апробацію інноваційних технологій в освітньому процесі старшокласників з порушеннями слуху на уроках зарубіжної літератури; запропоновано методичні рекомендації щодо застосування інноваційних технологій зі старшокласниками з порушеннями слуху.

7. Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективами досліджень є подальша оптимізація використання інноваційних технологій при вивченні зарубіжної літератури старшокласниками з порушеннями слуху із врахуванням поданих рекомендацій у роботі та можливе залучення до їх застосування вчителів інших навчальних предметів закладу загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху, професійних програмістів, батьків учнів.

Список використаних джерел

1. Адамюк Н. Б. Використання білінгвального методу під час вивчення поеми «Сон» Т. Г. Шевченка нечуючими дев'ятикласниками. *Жестова мова й сучасність*. 2008. Вип. 3. С. 56–68. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/1885/>
2. Адамюк Н. Б. Програми «Українська жестова мова» та рекомендації до розподілу програмового матеріалу для підготовчого, 1–12 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей глухих та зі зниженим слухом. Київ : Поліграфкнига, 2010. 160 с.
3. Андреева О. В. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках зарубіжної літератури. *Зарубіжна література в школі*. 2008. № 6. С. 12–25.
4. Беженар Г. Нові інформаційні технології у навчальному процесі сучасної школи. *Директор школи*. 2005. № 37 (373). С. 13–15.
5. Богдан Л. Впровадження мультимедійних технологій у навчання: крок у майбутнє – це наше теперішнє. *Зарубіжна література*. 2005. № 21–24 (421–424). С. 60–62.
6. Богданова Т. Г. Сурдопсихологія : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2002. 205 с.
7. Борщевська Л. В., Жук В. В., Литвинова В. В., Литовченко С. В., Максименко Н. Л., Шевченко В. М. Дитина з порушеннями слуху : поради батькам : навчально-методичний посібник. Київ : Інститут спеціальної педагогіки, 2011. 222 с.
8. Бутко В. В. Проектна технологія на уроках зарубіжної літератури URL : <https://www.slideshare.net/yullinka/ss-28049261>
9. Вернер И. Все о мультимедиа. Киев : ВНУ, 1996. С. 43.
10. Використання комп'ютерів у навчанні дітей з порушеннями слуху. URL : <https://helpiks.org/6-1229.html>
11. Выготский Л. С. Проблемы дефектологии. Москва : Просвещение, 1995. 527 с.

12. Гольдберг А. М. Розвиток писемної мови в учнів молодших класів шкіл глухих. Київ : Радянська школа, 1968. 128 с.
13. Господарчук В. М. Використання комп'ютерних технологій у формуванні вимови дітей з порушеннями слуху. URL : http://berezivka-zhyt-internat.edukit.zt.ua/metodichna_skarbnichka/biblioteka_metodichnih_materialiv/korekciyna_robota/vikoristannya_kompyuternih_tehnologij_u_formuvanni_vimovi_ditej/
14. Даниленко Л. І. Інноваційні технології у профільному навчанні старшокласників: навч.- метод. посіб. Черкаси : Редакційно-видавничий відділ Черкаського ОПОПП., 2015. 92 с.
15. Дитина зі світу тиші: на допомогу батькам нечуючої дитини: науково-методичний посібник / за ред. С.В. Кульбиди. Київ : «СПКТЬ УТОГ», 2011. 328 с.
16. Дитина з порушенням слуху / за ред. С. В. Литовченко, В. В. Жук, О. М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.
17. Діти з порушенням слуху : крок за кроком від діагностики до інклюзії : посіб. для фахівців та батьків / за ред. А. А. Колупаєвої, Б. С. Мороза. Київ : О. Т. Ростунов, 2013. 104 с.
18. Дмитрієва О. І. Вивчення педагогічних умов забезпечення процесу формування правосвідомості старшокласників зі зниженим слухом в навчально-виховному процесі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вип. III. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2012. С. 70–77.
19. Дмитрієва О. І. Використання практичних видів діяльності у процесі формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вип. 14. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2019. С. 80–92.
20. Дмитрієва О. І. Система педагогічного забезпечення процесу формування правосвідомості старшокласників з порушенням слуху. *Інклюзивне навчання*

осіб з інвалідністю у системі вищої освіти України : монографія / колектив авторів; відп. ред. Г. В. Давиденко. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С. 91–98.

21. Дробот О. А. До питання методів навчання дітей з порушеннями слуху. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*. 2006. Вип. 7. С. 10–14.

22. Дубінчук І. В. Врахування психологічних особливостей дітей з порушенням слуху – складова успішної соціалізації на етапі становлення Нової української школи. *Роль корекційних педагогів у розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами на етапі становлення Нової української школи* : тематичний збірник праць / за заг. редакцією Н.Л. Гузь. Рівне : РОІППО, 2018. С. 19–21.

23. Жук Ю. Дослідження впливу інформаційних і комунікаційних технологій на формування особистісних якостей учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Вересень. 2003. № 1 (23). С. 18–21.

24. Жук В. В. Методичні рекомендації навчання української мови у початкових класах шкіл для дітей з порушеннями слуху. Київ : Педагогічна думка, 2007. 50 с.

25. Жукова А. Розвиток комунікативної активності при використанні інформаційних технологій. *Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання української та іноземних мов як чинник забезпечення дієвості знань* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків : РВВ ХТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 48–49

26. Закон України «Про освіту» від 16.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

27. Замша А. В. Білінгвальне навчання в контексті вивчення мовного питання осіб з порушеннями слуху в Україні. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*. 2009. Вип 11. С. 103–106.

28. Замша А. В. Підвищення якості освіти нечуючих шляхом впровадження української жестової мови в навчальний процес. *Дефектологія*. 2010. № 2. С. 41–43.
29. Засенко В. В., Колупаєва А. А. Використання ТЗН – неодмінна умова навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. *Сучасні технічні засоби реабілітації й навчання дітей з вадами слуху та мовлення*. Науково-методичний збірник. Вип. 3. Київ : А&Р, 2002. С. 119–122.
30. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2010. С. 29–30.
31. Зборовська Н. А. Використання жестової мови на уроці літератури у загальноосвітній школі для дітей з порушеннями слуху. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2011. Вип. 2. С. 74–83.
32. Егорова Ю. Н. Мультимедиа в образовании – технология будущего. *Новые технологии обучения, воспитания, диагностики и творческого саморазвития личности* : материалы Третьей Всероссийской научно-практической конференции. Йошкар–Ола, 1995. С. 101–103.
33. Егорова Ю. Н., Морозов М. Н., Кириллов В. К. Мультимедиа технология как комплексное средство повышения качества обучения в общеобразовательной школе. *Материалы Региональной научно-практической конференции*. Чебоксары: ЧТУ им. И.Н. Ульянова, 1999. С. 170–172.
34. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / за ред. Н. П. Наволокової. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 176 с.
35. Ісаєва Г. Метод проектів – ефективна технологія навчання. *Підручник для директора*. Київ : Плеяди. 2005. № 9–10. С. 4–10.
36. Клемешова Н. В. Мультимедиа как дидактическое средство высшей школы. Автореф. дисс. канд. пед. наук. Калининград, 1999. 20 с.
37. Козловська Н. Інноваційні підходи до навчання в системі корекційної роботи школи глухих. *Дефектолог*. 2012. №11 (71). С. 17– 21.

38. КОНВЕНЦІЯ про права дитини від 20.11.2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
39. КОНВЕНЦІЯ про права осіб з інвалідністю від 06.07.2016. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
40. Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху / за ред. С. В. Кульбіді, І. І. Чепчини, Н. Б. Адамюк, А. В. Замши, Н. А. Зборовської, Н. В. Іванюшевої, О. М. Лещенко. Київ : УТОГ, 2011. 53 с.
41. Королевская Т. К. Компьютерные интерактивные технологии и устная речь как средство коммуникации : достижения и поиски. *Дефектология*. 1998. №1. С. 47–55.
42. Косенко Ю. Застосування інноваційних технологій в освітньому процесі (українська мова та література). *Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання української та іноземних мов як чинник забезпечення дієвості знань* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції Харків : РВВ ХТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 73–76.
43. Колесник І. П. Соціалізація особистості глухого школяра. Київ : МП «Мальва-ОСО», 1994. 112 с.
44. Кремер О. Б. Опыт создания компьютерных обучающих программ в коррекционной школе. URL : <http://pedsovet.org>
45. Кульбіда С. В. До питання про білінгвальне навчання нечуючих: теорія і практика. *Жестова мова й сучасність*. 2006. Вип. 1. С. 16–22.
46. Кульбіда С. В. Жестова мова у навчально-виховному процесі осіб з порушеннями слуху. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2007. № 2 (4). С. 108–113.
47. Кульбіда С. В. Навчання дітей із порушеннями слуху : навчально-методичний посібник. Харків : Ранок, 2019. 216 с.
48. Купрас В. В. Ефективність використання інтерактивних технологій у навчанні дітей з порушеннями зору. *Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки. Збірник наукових праць*. Київ, 2015. Вип. 11-12 (19-20). С. 67–81.

49. Лебідь Г. В. Проблеми соціалізації дітей з порушенням слуху. Організація корекційного процесу в школі-інтернаті з метою підготовки дітей до самостійного життя. *Роль корекційних педагогів у розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами на етапі становлення Нової української школи* : тематичний збірник праць / упоряд.: А. А. Волосюк; за заг. редакцією Н. Л. Гузь. Рівне : РОІППО, 2018. С. 6–18.
50. Лісіна Л. О. Сучасні технічні засоби навчання як складник новітніх інформаційних технологій. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. пр. Кривий Ріг : КПІ КНУ, 2012. Вип. 34. С. 274–279.
51. Лобода В. В. Навчальне Інтернет-середовище як засіб мотивації мовлення старшокласників з вадами слуху : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Київ, 2010. 26 с.
52. Ломакіна О.М. Розвиток слухового сприймання як одна з ланок активізації мовленнєвого досвіду дитини з особливими потребами. *Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii.* (30.01.2018). Warszawa, 2018. S. 113–115.
53. Луцько К. В., Фомічова Л. І., Мороз В. С. Концептуальні підходи до розвитку інструментальних технологій навчання дітей з порушенням слуху та мовлення. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі.* Вип. 3. Київ, 2002. С. 71–79.
54. Луцько К. В. Сучасні сурдотехнічні засоби – чинник розвитку новітніх технологій навчання дітей з порушеннями слуху. *Сучасні сурдотехнічні засоби – чинник розвитку новітніх технологій навчання дітей з порушеннями слуху.* 2004. №3. С. 400–406.
55. Малиновий Л. М. Застосування інноваційних технологій в навчанні та вихованні дошкільників з порушеннями слуху. *Дефектологія.* 2005. URL : https://onp.ucoz.ua/news/zastosuvannja_innovacijnikh_tekhnologij_v_navchanni_ta_vikhovanni_doshkilnikiv_z_porushennjami_slukhu/2015-02-27-294

56. Малофеев Н. Н. Стратегия и тактика переходного периода в развитии отечественной системы специального образования. *Дефектология*. 1997. №6. С. 3–10.
57. Маркітантова З. М. Організація корекційно-розвивальної слухомовної роботи у багатопрофільному навчально-реабілітаційному центрі. Кам'янець-Подільський, 2008. 30 с.
58. Миронова С. П., Матвєєва М. П., Гаврилов О. В. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.
59. Мороз Б. С., Луцько К. В. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. *Сучасні технічні засоби реабілітації й навчання дітей з вадами слуху та мовлення*. Науково-методичний збірник. Вип. 3. Київ : А&Р, 2002. 152 с.
60. Мороз Б. С., Луцько К. В. *Сучасні технології реабілітації і навчання дітей з вадами слуху та мовлення*. Науково-методичний збірник. Київ : А&Р, 2003. 130 с.
61. Мороз Б. С., Овсяник В. П., Луцько К. В. *Корекційні технології у слухопротезуванні дітей*. Київ : О. Т. Ростунов, 2005. 40 с.
62. Освітня програма комунального закладу Чернівецька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат №2 на 2019-2020 рр. Чернівці, 2019. 58 с.
63. Особенности развития и воспитания детей с недостатками слуха и интеллекта / Под ред. Л. П. Носковой. Москва : Педагогика, 1984. 144 с.
64. Очеретяний В. В. Особливості викладання курсу історії України студентам з порушеннями слуху. *Інклюзивне навчання осіб з інвалідністю у системі вищої освіти України* : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С. 107–113.
65. Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання української та іноземних мов як чинник забезпечення дієвості знань: матеріали ІV

Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків : РВВ ХТЕІ КНТЕУ, 2017. 398 с.

66. Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр від 06.03.2019. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF>

67. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні від 13.02.2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

68. Програми та рекомендації до розподілу програмного матеріалу загальноосвітніх навчальних закладів для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей зі зниженим слухом. Київ, 2010.

69. Проектна діяльність як складова інноваційних технологій на уроках зарубіжної літератури. URL : [https://vseosvita.ua/library/opis-dosvidu-proektna-](https://vseosvita.ua/library/opis-dosvidu-proektna-dialnist-ak-skladova-innovacijnih-tehnologij-na-urokah-zarubiznoi-literaturi-92124.html)

[dialnist-ak-skladova-innovacijnih-tehnologij-na-urokah-zarubiznoi-literaturi-92124.html](https://vseosvita.ua/library/opis-dosvidu-proektna-dialnist-ak-skladova-innovacijnih-tehnologij-na-urokah-zarubiznoi-literaturi-92124.html)

70. Рахманов В. М. Психотерапия в сурдологии. Киев : Здоровье, 1988. 168 с.

71. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы; перспективы использования. Москва : ИИО РАО, 2010. С. 106–107.

72. Роль корекційних педагогів у розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами на етапі становлення Нової української школи : тематичний збірник праць / за заг. редакцією Н. Л. Гузь. Рівне : РОІППО, 2018. 32 с.

73. Савелюк Т., Глущенко Н., Стадник Л. Сучасні технології навчання. Дошкільнята з ООП. Київ : Шкільний світ, 2019. 132 с.

74. Савченко О. О. Розвиток слухового сприймання у дітей зі зниженим слухом в умовах спеціальної школи. *Дефектологія*. 2004. №1. С. 17–20.

75. Соловьев И. М., Шиф Ж. И., Розанова Т. В., Яшкова Н. В. Психология глухих детей. Москва : Педагогика, 1971. 448 с.

76. Сурдопедагогика : учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. Е. Г. Речицкой. Москва : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 655 с.

77. Таранченко О. М. Спеціальна освіта осіб з порушеннями слуху: періоди розбудови. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання*. Київ, 2012. № 1. С. 2–4.
78. Туджанова К. И. Работа по правовому воспитанию школьника с нарушенным слухом во внеурочное время. *Развитие детей с нарушениями слуха во внеурочной деятельности* : пособие для учителя и воспитателя спец.(коррекц.) образоват. учреждений I и II вида / под ред. Е.Г. Речицкой. Москва : Гуманитар. Изд. Центр ВЛАДОС, 2005. 295 с.
79. Фомічова Л. І. Педагогічні технології корекції порушень у сприйманні дошкільників з вадами слуху. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2016. Вип. 31. С. 191-197. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2016_31_34.
80. Фомічова Л. І. Сурдопедагогіка. Хрестоматія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. 1, 2 тт.
81. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Тернопіль : Мандрівець, 2009. С. 250–251.
82. Чепчина І. І. Запровадження та розвиток двомовного навчання як неминучий шлях розвитку нечуючої особистості (історичний аспект). *Жестова мова й сучасність*. 2011. Вип. 6. С. 145–153. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/1974/>
83. Шевченко В. М. Мультимедійні технічні засоби навчання дітей з порушеннями слуху в сучасній школі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вип. 9. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. С. 263–271.
84. Шевченко В. М. Система допомоги дітям з глибокими порушеннями слуху: від раннього виявлення до комплексного супроводу *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вип. 5. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2015. С. 360–368.

85. Шевченко В. М. Становлення та розвиток освіти для дітей із сенсорними порушеннями в Україні та Польщі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вип. 11. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2018. С. 304–315.
86. Шевченко С. М. Особливості навчального процесу дітей з порушеннями слуху на етапі становлення Української незалежної держави *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вип. 9. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. С. 272–280.
87. Шеремет М. К. Готовність слабочуючих дітей до навчання в школі: монографія. Київ: Віпол, 1996. 190 с.
88. Шеремет М. К. Навчально-програмовий комплекс «Адаптація-лого» Комп'ютерна програма. Київ: ТОВ Республіканський навчально-науковий центр «Діти-інваліди та нова інформаційна технологія», 2004.
89. Шеремет М. К. Програма з української мови для підготовчого – п'ятого класів школи слабочуючих (2-ге відділення): програма. Київ: РУМК, 1986. 63 с.
90. Шорохова В. Використання інноваційного здоров'язбережувального обладнання в навчанні та вихованні дітей із психофізичними порушеннями. URL: <https://www.slideshare.net/ippo-kubg/ss-32487980>
91. Ярмаченко Н. Д. Проблема компенсации глухоты. Київ: Радянська школа, 1976. 168 с.